

Україні. – 1999. – № 9. – С. 29. **2.** *Пересада А.А.* Управління інвестиційним процесом / Пересада А.А. – К.: Лібра, 2002. – С. 10. **3.** *Прутика Ю.Д.* Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні: навчальний посібник / Прутика Ю.Д. – К.: ТОВ «Юридичний світ», 2010. – С. 32. **4.** *Науменко С.В.* Особливості діяльності зі спільного інвестування в Україні / С.В. Науменко, П.П. Перконос // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2011. – №1. – С. 119. **5.** *Гориславець П.А.* Динаміка розвитку відкритих інститутів спільного інвестування на тлі світової фінансової кризи / П.А. Гориславець, О.М. Бабяк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.10. – С. 112. **6.** *Іванова С.М.* Особливості діяльності вітчизняних інститутів спільного інвестування: проблеми та перспективи / Іванова С.М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evu/2012_19_1/Ivanova.pdf. **7.** *Гапонюк М.* Інститути спільного інвестування в системі факторів ошадної активності населення України / М. Гапонюк // Журнал європейської економіки. – 2011. – Том. 10 (1). – С. 36. **8.** *Фурдичко Л.С.* Інститути спільного інвестування : міжнародний досвід, специфіка та розвиток в Україні / Л.С. Фурдичко // Регіональна економіка. – 2009. – №1 – С. 83. **9.** *Мошенський С.З.* Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави [монографія] / Мошенський С.З. – Житомир, 2008. – С. 132.

УДК 347.961

Н. С. ГОРБАНЬ

МОВА, ЯКОЮ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

На основі аналізу чинного законодавства обґрунтовано актуальність дослідження проблем, пов'язаних із реалізацією положень ст. 15 Закону України «Про нотаріат» – «Мова нотаріального діловодства». Висвітлюється проблема щодо необхідності визначення процесуального статусу осіб, що звертаються до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії. Також розкривається актуальність визначення процесуального статусу перекладача у нотаріальному процесі.

Ключові слова: державна мова, принцип державної мови, нотаріальний процес.

Горбань Н.С. Язык нотариальной деятельности: актуальные проблемы

На основе анализа действующего законодательства обоснована актуальность исследования проблем, связанных с реализацией положений ст. 15 Закона Украины «О нотариате» – «Язык нотариального делопроизводства». Освещается проблема о необходимости определения процессуального статуса лиц, обращающихся к нотариусу за совершением нотариального действия. Также раскрывается актуальность определения процессуального статуса переводчика в нотариальном процессе.

Ключевые слова: государственный язык, принцип государственного языка, нотариальный процесс.

Nataliia Gorban. Language notarial activities: Current Issues

The article, based on an analysis of the legislation actuality of research issues related to the implementation of the provisions of article 15 of the law of Ukraine “on Notariate”- “the language of the notarial Office. The authors analyze the problem the need to identify proce-

---

© ГОРБАНЬ Наталія Сергіївна – здобувач, асистент кафедри нотаріального і виконавчого процесу та адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

dural status of persons, which address to the notary for the Commission of notarial actions. Also disclosed is the relevance of determining the procedural status of the translator in the notarial process.

Key words: *national language, the principle of the state language, the notarial process.*

Система нотаріату незалежно від способу своєї організації (державна або приватна) є публічно-правовою як за організацією, так і за змістом своєї діяльності та є частиною, нехай особливим чином діючої, державної системи.

Принцип мови нотаріального діловодства протягом усього періоду становлення та розвитку нотаріату є невід'ємною складовою характерної йому системи принципів. Положення щодо зазначеного принципу містилися у попередніх редакціях нормативно-правових актів, що регламентували організацію та діяльність нотаріату.

Ще в Постанові Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету й ради народних комісарів УСРР від 28 липня 1928 р. серед основних правил як учиняти нотаріальні чинності зазначалося, що «в нотаріальних конторах, крім тих, що призначені обслуговувати національні меншості, внутрішнє діловодство, рахівництво провадиться українською мовою, так само документи, що оформлюють правочини, й інші документи нотаріальних чинностей пишуться українською мовою. На бажання сторін до документів, видаваних їм під час вчинення нотаріальних чинностей, можна додавати паралельні тексти іншими мовами»¹. У статті 9 Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат»² зазначалося, що нотаріальне діловодство в державних нотаріальних конторах і виконавчих комітетах міських, селищних, сільських Рад народних депутатів Української РСР ведеться українською мовою. Проте, коли особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів повинні бути перекладені їй державним нотаріусом або іншою службовою особою, що вчиняє нотаріальну дію, або перекладачем, відомим державному нотаріусові чи службовій особі, яка вчиняє нотаріальну дію.

Можна стверджувати, що у чинному законодавстві збережено підхід до закріплення мови саме нотаріального діловодства (порядку документування нотаріальної діяльності та зберігання архіву, порядку організації роботи з документами в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах, приватними нотаріусами). Частина 1 ст. 14 Закону України «Про нотаріат»³ (далі – Закон) визначає, що правила ведення нотаріального діловодства затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства. Статтею 15 Закону закріплено, що мова нотаріального діловодства визначається статтею 16 Закону України «Про засади державної мовної політики»⁴ та згідно з якою нотаріальне діловодство в Україні здійснюється державною мовою. Слід зазначити, що існує невідповідність Правил ведення нотаріального діловодства⁵ (далі – Правила) (пункт 1.2) із Законом, а саме у загальних положеннях Правил зазначено, що діловодство ведеться українською, а не державною мовою. Ця невідповідність вже неодноразово була предметом судових розглядів, пов'язаних із тим, що положення Правил не відповідає нормативно-правовому акту вищої юридичної сили⁶. Судова практика стверджує, що норма Правил не обмежує право громадян подавати нотаріусу для посвідчення документи, викладені російською мовою, оскільки Правила встановлюють вимоги лише до нотаріального

діловодства, а не до порядку та мови звернення громадян до нотаріуса. Хоча такий підхід не можна вважати виваженим, оскільки він передбачає умову досконалого володіння нотаріусом російською мовою. Ні в Законі (ч. 2 ст. 3), ні Порядку видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю⁷ немає такої вимоги, а обов'язковою умовою допуску особи до зайняття посади нотаріуса передбачена вимога володіти державною мовою.

Слід також зазначити, що процес інтеграції суспільства сприяє тому, що до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій також мають право звертатися іноземці, особи без громадянства, інші особи, які мають право користуватися будь-якою мовою у суспільному та приватному житті. Із аналізу чинного законодавства випливає, що воно чітко не визначає коло осіб, порядок та мову їх звернення до нотаріуса, вимоги до документів, оформлених недержавною мовою, та тих, переклад яких державною мовою не засвідчений у нотаріальному порядку, які можуть надаватися нотаріусу особами для вчинення нотаріального провадження. Нотаріальне діловодство також не охоплює та не регулює порядок та мову звернення громадян до нотаріусів України. У пунктах 6.11, 7.22, 7.29 Правил, в яких йдеться про участь іноземних осіб, це питання не врегульоване.

На теоретичному рівні цими проблемами зацікавилися науковці, воно знаходиться у стані дослідження⁸ та потребує подальшого розвитку.

Також із аналізу нормативно-правових актів, що регулюють організацію та діяльність нотаріусів, випливає, що чинне законодавство не містить заборони щодо права особи на звернення до нотаріуса мовою, відмінною від державної. У нотаріальному процесі діє загальний принцип цивільного законодавства, в рамках якого його учасники, в тому числі й іноземні особи, особи без громадянства мають рівний правовий статус поряд з громадянами України. Відповідно до цих положень, нотаріус однаково повинен забезпечувати захист прав як українській, так й іноземній стороні при вчиненні нотаріальних дій.

Держава визнала та закріпила в Конституції України⁹ (ст. 10) та в Законі України «Про засади державної мовної політики»¹⁰ (ст. 6), що державною мовою в Україні є українська мова. Положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну – українську мову, як обов'язковий засіб спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (ч. 5 ст. 10 Конституції України) (п. 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. №10-п/99)¹¹. До інших публічних сфер суспільного життя, де застосовується державна мова, відповідно до ст.10 та п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України віднесено сфери, що визначаються законами, а саме: судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури.

Дефініція «державна мова» міститься у ст. 6 Закону України «Про засади державної мовної політики». «Державна мова» – це закріплена законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики тощо. Українська мова як державна обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень

органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах у межах і порядку, що визначаються цим Законом.

Вимога володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, є однією з умов прийняття до громадянства України. Вона закріплена в п. 5 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про громадянство України»¹². Крім того, до окремої категорії громадян у законодавстві України міститься вимога вільного володіння державною мовою, що висувається до осіб, які вступають на державну службу¹³ (п. 1 ст.15 Закону України «Про державну службу»). Вимога володіти державною мовою висувається до громадянина України, який має повну вищу юридичну освіту, має стаж роботи у галузі права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, який державою допускається до виконання обов'язків нотаріуса.

Україна оголосила шлях до побудови правової, демократичної держави, саме тому Конституція гарантує в Україні вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України (ч. 2 ст. 10). Обов'язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або применшення права на користування регіональними мовами або мовами меншин у відповідній сфері та на територіях поширення (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про засади державної мовної політики»). Механізм реалізації цього положення в діяльності нотаріату закріплений у ст. 16 вищезазначеного Закону, а саме, якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не володіє державною мовою, за її заявою тексти оформлюваних документів мають бути перекладені нотаріусом або перекладачем мовою, якою вона володіє. Такий демократичний підхід до мовної політики держави є прогресивним, проте він створює деяку складність у практичній діяльності нотаріусів через відсутність унормованого механізму реалізації цього положення саме нотаріусами.

Такий підхід законодавця мотивується тим, що нотаріальне діловодство, як уже зазначалося, покликане забезпечити порядок документування нотаріальної діяльності та зберігання архіву і визначає порядок організації роботи з документами в державних нотаріальних конторах (далі – контора), державних нотаріальних архівах (далі – архів), приватними нотаріусами. А ведення нотаріального діловодства – це лише одна із сторін нотаріальної діяльності. Нотаріальна діяльність – комплексна професійна діяльність уповноваженої державою особи з надання кваліфікованої правової допомоги через здійснення нотаріальної функції.

Специфіка нотаріальної діяльності полягає в тому, що нотаріусу для вчинення нотаріальної дії необхідне не тільки особисте звернення фізичної чи юридичної особи або представника цих осіб, а й обов'язкове надання ними повного обсягу достовірної, зрозумілої, актуальної та корисної інформації у формі відомостей чи документів, які можуть бути надані та оформлені різними мовами. Залучення перекладача в такому разі викликане обов'язком сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм

на шкоду, зрозумілою їм мовою, покладеним на нотаріуса ст. 5 Закону України «Про нотаріат».

У чинному Законі «Про нотаріат» та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України¹⁴ відсутні норми, які містили б положення про процедуру залучення перекладача для сприяння нотаріусу під час здійснення ним діяльності. За частиною 2 ст. 15 Закону перекладач залучається лише для перекладу текстів оформлюваних документів у разі, якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство. Також у ст. 79 Закону («Засвідчення вірності перекладу») зазначається, якщо нотаріус не знає відповідних мов, переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.

Питання процесуального становища перекладача, його прав та обов'язків, відповідальності у нотаріальному процесі, незважаючи на увагу науковців¹⁵, залишається не до кінця урегульованим, саме в частині урегулювання діяльності нотаріуса у разі звернення до нього особи, яка не володіє державною мовою, а саме – мова звернення такої особи до нотаріуса, мова спілкування нотаріуса з такою особою, порядок залучення перекладача у таких випадках.

Важливо, що порушення законодавства про мови не можна розцінювати тільки в контексті невідповідностей дій нотаріуса встановленим правилам ведення діловодства¹⁶. Так, нерозуміння особою мови, якою викладено документ, ставить під сумнів вираження її волевиявлення і перевірку дієздатності, прийняття і розуміння нею всіх умов правочину тощо. Наприклад, наслідком недодержання державним нотаріусом вимог ст. 15 Закону України «Про нотаріат» під час посвідчення договору дарування житлового будинку було визнання вказаного договору недійсним та пред'явлення до державної нотаріальної контори вимог про відшкодування матеріальної та моральної шкоди (рішення Тячівського районного суду Закарпатської області від 26 листопада 2009 р. у справі № 2-783/09).

Слід зазначити, що в запропонованих на розгляд Верховної Ради України проектах Закону України «Про нотаріат»¹⁷ взагалі відсутні положення про застосування мови не тільки в нотаріальній діяльності, а й у нотаріальному діловодстві. Такий підхід законодавця є помилковим. Наприклад, особа, яка не володіє мовою, якою ведеться процес щодо вчинення нотаріального провадження, може клопотати перед нотаріусом про залучення до участі у ньому перекладача, функції якого не зводитимуться лише до перекладу тексту оформлюваних документів, як передбачено ст. 15 Закону. Вони є набагато ширшими, оскільки нотаріус, відповідно до статей 5, 44 Закону, зобов'язаний роз'яснювати особам, які беруть участь у нотаріальному провадженні, їх права та обов'язки (як матеріальні, так і процесуальні), суть нотаріального провадження, попередити про наслідки вчинюваної нотаріальної дії для того, щоб юридична необізнаність не була використана на шкоду особі.

У зв'язку з цим, на нашу думку, в Законі України «Про нотаріат» назву ст. 15 та саму статтю слід викласти в редакції, яка стосувалася б усього нотаріального процесу в цілому.

Слід зробити акцент саме на здійсненні нотаріальної діяльності, а не лише на нотаріальному діловодстві, оскільки нотаріус покликаний не тільки вчиняти нотаріальні дії, документувати їх, а й забезпечувати їх вчинення, а також надавати правову допомогу особам, у тому числі й тим, які відмовляються в подальшому від вчинення нотаріальної дії¹⁸.

Як висновок, пропонуємо ст. 15 Закону України «Про нотаріат» викласти у

такій редакції:

Стаття 15. Мова, якою здійснюється нотаріальна діяльність

Нотаріальна діяльність в Україні здійснюється державною мовою.

Якщо особа, яка звернулася до нотаріуса, не володіє або володіє недостатньо мовою нотаріального провадження, вона має право користуватися рідною мовою або мовою, якою вона володіє, а також послугами перекладача у порядку, встановленому Законом.

Нотаріус за письмовою заявою особи має сприяти їй у забезпеченні участі перекладача під час вчинення нотаріального провадження.

Витрати, пов'язані із залученням перекладача, несе особа, яка не володіє державною мовою та потребує перекладу.

Якщо нотаріус вільно володіє мовою заявника, він може сам здійснити переклад.

Нотаріальні акти складаються державною мовою. Вони можуть бути перекладені особою мовою, якою вона володіє, перекладачем, підпис якого на документі засвідчується нотаріусом.

Крім того, доповнити ст. 42 «Строки вчинення нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» частиною другою: «Нотаріальні дії з участю перекладача вчиняються після оплати послуг перекладача».

З урахуванням назви та редакції зазначеної статті Закону слід внести відповідні зміни до Правил ведення нотаріального діловодства, також привести у відповідність п. 1.2 Правил ведення нотаріального діловодства, а саме слова «українською мовою» замінити на «державною мовою».

Отже, принцип мови, якою здійснюється нотаріальна діяльність, тісно пов'язаний із: принципом нотаріальної таємниці; принципом сприяння громадянам, установам, підприємствам та організаціям у здійсненні їхніх прав і охоронюваних законом інтересів; принципом доступності й гарантованості охорони фізичним та юридичним особам їх безспірних прав у частині залучення до діяльності нотаріуса перекладача. Закріплення цього принципу в Законі України «Про нотаріат» у запропонованій редакції сприятиме здійсненню нотаріусом своєї діяльності на умовах безспірності та, в тому числі, на основі вищезазначених принципів.

1. *Постанова* Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів УСРР від 28 липня 1928 року // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1928 рік. Офіційне видання народного комісаріату юстиції №20. – 12 вересня 1928 р. 2. *Про державний нотаріат*: Закон Української радянської соціалістичної республіки від 25.12.1974 № 3377-VIII // ВВР УРСР. – 1975. – № 1. – Ст. 4. 3. *Про нотаріат*: Закон України 02.09.1993 № 3425-XII // ВВР України. – 1993. – № 39. – Ст. 383. 4. *Про засади державної мовної політики*: Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 61. – Ст. 2471. 5. *Про затвердження* Правил ведення нотаріального діловодства: наказ Міністерства юстиції України №3253/5 від 22.12.2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 3515. 6. *Ухвала* Київського Апеляційного адміністративного суду від 14.02.2012 р. Справа № 2а-4195/11/2670 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metodrada.com.ua/page12/news513/>. 7. *Про затвердження* Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю: наказ Міністерства юстиції України № 1043/5 від 11.07.2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 54. – Ст. 2193. 8. *Теорія нотаріального процесу*: науково-практичний посібник / [за заг. ред. С.Я. Фурси]. – К.: Алерта: Центр учбової літератури, 2012. – С. 351–354. 9. *Конституція* України: Закон України

від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст.141. **10.** Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 61. – Ст. 2471. **11.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>. **12.** Про громадянство України: Закон України № 2235-III від 18.01.2001 // ВВР України. – 2001. – № 13. – Ст. 65. **13.** Про державну службу: Закон України № 4050-VI від 17.11.2011 // ВВР України. – 2012. – № 26. – Ст. 273. **14.** Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 632. **15.** Теорія нотаріального процесу: науково-практичний посібник / [за заг. ред. С.Я. Фурси]. – К.: Алерта : Центр учбової літератури, 2012. – С. 174. **16.** Коротюк О.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат» / Коротюк О.В. – Х.: Право, 2012. – С. 130. **17.** Проект закону «Про нотаріат» реєстраційний № 1286-1 від 23.01.2008 р., автори Бережна І.Г., Кармазін Ю.А., Міщенко С.Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31432; Проект закону «Про нотаріат» реєстраційний №2627 від 22.03.2013 року, автор Бережна І.Г., Горіна І.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46289 **18.** Черемных Г.Г. Еще раз о новом законе о нотариате (к проекту Федерального закона «Об организации нотариата и нотариальной деятельности») / Г.Г. Черемных // Нотариус. – 2005. – №1. – С. 4.

УДК 346.218

О. О. БІЛИК

ВСТАНОВЛЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Досліджено сучасний стан українського законодавства щодо інституту окремого проживання подружжя, визначено проблемні аспекти при встановленні та припиненні цього режиму, а також можливості їх усунення.

Ключові слова: припинення шлюбу, режим окремого проживання подружжя, сепарація, сепарація, встановлена судом, сепараційна угода.

Билык А.О. Установление и прекращение режима раздельного проживания супругов: пути совершенствования правового регулирования

Исследовано современное состояние украинского законодательства относительно института раздельного проживания супругов, определены проблемные аспекты при установлении и прекращении этого режима, а также возможности их устранения.

Ключевые слова: прекращение брака, режим раздельного проживания супругов, сепарация, сепарация, установленная судом, сепарационное соглашение.

Biluk Oleksandra. Establishment and termination of regime of separate living of spouses: ways of improvement of legal regulation

In the article the research is conducted concerning current state of Ukrainian legislature of legal institute of separate living of spouses, problematic issues, which arise in the process